

MODUL 1

KRITICKÉ MYSLENIE

-KRÁTKE ZHRNUTIE-

I. ČO JE KRITICKÉ MYSLENIE? SCHOPNOSŤ.

Kritické myslenie je metakognitívna schopnosť. To znamená, že je to kognitívna schopnosť vyššej úrovne, ktorá zahŕňa premýšľanie o myslení. Musíme si uvedomovať dobré zásady uvažovania a reflektívne posudzovať naše vlastné úvahy. Okrem toho často potrebujeme vyvinúť vedomú snahu k vlastnému zlepšeniu sa, k vyhnutiu sa zaujatosti a k udržaniu objektívnosti. Je všeobecne známe, že je to ťažké. Všetci sme schopní myslieť, ale správne myslenie si často vyžaduje dlhý tréning. Zvládnutie kritického myslenia si vyžaduje osvojenie aj mnohých ďalších schopností. Pozostáva z troch dôležitých zložiek: poznanie, zručnosť a postoj.

a) Poznanie:

Ak chceme správne myslieť, musíme dodržiavať správne pravidlá uvažovania. Poznanie teórie zahŕňa znalosť týchto pravidiel. To sú základné princípy kritického myslenia tak, ako zákony logiky a metódy vedeckého zdôvodňovania, atď.

Je užitočné vedieť, čomu sa vyhnúť, ak chceme správne uvažovať. To znamená, že by sme mali mať základné vedomosti o chybách, ktoré robia ľudia. Predovšetkým si to vyžaduje niekoľko vedomostí o typických omyloch. Okrem toho, psychológovia objavili, že v ľudskom uvažovaní pretrvávajú predsudky a obmedzenia. Vedomie o týchto empirických poznatkoch nás upozorní na potenciálne problémy.

b) Zručnosti:

Kritické myslenie zahŕňa schopnosť zapojiť sa do reflektívneho a nezávislého myslenia. A to znamená, že ktokoľvek, kto má zručnosť myslieť kriticky, by mal dokázať:

- Porozumieť logickým spojitostiam medzi myšlienkami.
- Určiť, sformulovať a zhodnotiť argumenty.
- Zistiť nezrovnalosti a časté chyby v uvažovaní.
- Riešiť problémy systematicky.
- Rozlíšiť význam a dôležitosť myšlienok.
- Uvažovať nad opodstatnenosťou vlastných presvedčení a hodnôt.

c) **Postoje:**

Schopnosť dobre kriticky myslieť si nevyžaduje len poznanie a prax. Trvalá prax môže priniesť zlepšenie len vtedy, ak má človek správnu motiváciu a postoj. Nasledujúce príklady postojov nie sú nezvyčajné, ale predstavujú prekážku pri kritickom myslení:

- Radšej správne odpovede dostávam ako ich sám dávam.
- Nerád veľa premýšľam nad mojimi rozhodnutiami a spolieham sa len na dobré pocity.
- Zvyčajne nehodnotím chyby, ktoré som urobil.
- Nemám rád, keď ma niekto kritizuje.

Aby sme zlepšili naše myslenie, musíme si uvedomiť, že je dôležité uvažovať nad dôvodmi nášho presvedčenia a konania. Mali by sme byť tiež schopní zapojiť sa do diskusie, zbaviť sa starých návykov a vysporiadať sa s jazykovými ťažkosťami, a abstraktnými pojmami.

II. **PRAX:**

1) **Kladenie otázok v rámci kritického myslenia**

Aby sme dokázali dobre kriticky myslieť, je potrebné osvojiť si teoretické princípy tak, aby sme ich mohli skutočne aplikovať v bežnom živote. Existujú na to minimálne dva spôsoby. Jedným z nich je častý a kvalitný tréning, a to nielen v podobe cvičení v triedach alebo prostredníctvom príručiek. Je to aj tréning formou rozhovorov a diskusií s inými ľuďmi v našom bežnom živote. Druhou metódou je hlbšie premýšľanie o princípoch, ktoré sme nadobudli. Pamäť a pochopenie sa v mysli človeka získavajú vytváraním spojitostí medzi myšlienkami.

Ako zdokonaľovať schopnosť klásť otázky:

- A) **Spochybňujeme svoje predpoklady.** Takmer o všetkom si vytvárame mnohé domnienky. Ale čo ak sa ukáže, že tieto domnienky boli nesprávne alebo aspoň nie úplne pravdivé? Potom celý základ musíme postaviť zdola nahor.
- B) **Nepovažujeme informáciu za spoľahlivú, kým si ju sami neoveríme.** Tak, ako v prípade domnienok, rovnako užitočné môže

byť aj to, ak považujeme informácie za spoľahlivé. Namiesto dvojitej kontroly, aby sme si overili všetko, čo hovoria druhí, máme tendenciu označovať informácie ako informácie pochádzajúce z dôveryhodného alebo nedôveryhodného zdroja. To nám bráni v tom, aby sme si overili každú časť informácie, ktorá sa k nám dostane, a tak šetríme časom a energiou. Vzhľadom k tomu, že dôveryhodné informácie nepodrobujeme dvojitej kontrole, bráni nám to dostať sa k jadru vecí. Pričom tieto informácie od dôveryhodného zdroja nemusia byť vôbec pravdivé aj napriek tomu, že boli publikované v časopise alebo odvysielané v televízii.

- C) **Pýtajme sa.** Kladenie otázok je asi najpodstatnejšia časť kritického myslenia. Ak nevieme, aké otázky položiť alebo v prvom rade nekladíme otázky, môže sa stať, že nedostaneme odpoveď. Celá podstata kritického myslenia spočíva práve v tom, že hľadáme odpoveď a elegantným spôsobom ju nachádzame.
- D) **Vžime sa do situácie iných ľudí.** Aj empatia nám môže pomôcť pri rozvíjaní našej schopnosti kritického myslenia. Ak sa vžijeme do situácie druhých, pomôže nám to, aby sme pochopili ich motivácie, snahy a krízy. Takúto informáciu môžeme použiť na to, aby sme získali vplyv, aby sme boli presvedčiví alebo jednoducho len preto, aby sme boli lepšími ľuďmi. Empatia nemusí byť krutá.
- E) **Spoznajme všetky svoje možnosti.** Ak sa naša vlastná filozofia stala zastaralou a neúčinnou, alebo ju nevieme využiť v konaní, riešením bude, ak zistíme, aké máme možnosti. K tomuto zisteniu nám pomôžu schopnosti kritického myslenia. Následne, po rozvrhnutí a posúdení možností, zistíme, že existujú aj iné riešenia – nie iba jedno.
- F) **Nepoľavujme, až kým neuspějeme.** Nebojme sa neúspechu, je to len ďalší spôsob ako zistiť, čo nefunguje. Využime neúspech v náš prospech a poučme sa zo svojich chýb. Pravdou je, že úspešní ľudia nepoľavujú, až kým nedosiahnu úspech a ten je v danom okamihu jedinou vecou, ktorá je viditeľná.

2) Metodologické presvedčenie a príčinné uvažovanie

Metodologické presvedčenie a pochybnosť sú systematické nástroje, ktoré nám pomáhajú nazerať na veci z takých perspektív, ktoré by sme inak nemohli vidieť. Pomáhajú nám vidieť veci, ktoré by sme ľahko mohli prehliadnúť.

Použitie 5-minútového pravidla je mimoriadne jednoduchý spôsob, ako si vyskúšať metodologické presvedčenie. Vyžaduje sa, aby človek na 5 minút nepripustil žiadnu kritickú myšlienku a aby sa pokúsil veriť. Pomoc ponúkajú tieto otázky:

- Čo je na pohľade zaujímavé alebo prospešné? Aké zaujímavé prvky si nemuseli všimnúť ostatní?
- Čo by si si všimol, ak by si uveril tomuto stanovisku?
- Ako inak by mohol svet fungovať, ak by to bola pravda?
- Za akých podmienok by táto myšlienka mohla byť naozaj pravdivá?

3) Prečo je kritické myslenie dôležité pre sociálnych podnikateľov?

- **Kritické myslenie je hlavnou doménou schopnosti myslieť.** Schopnosť jasne a racionálne myslieť je dôležitá vo všetkom, čo sa rozhodneme robiť. Ak pracujeme v oblasti vzdelávania, výskumu, financií, manažmentu alebo práva, tak potom kritické myslenie je zjavne dôležité. Avšak schopnosť kritického myslenia nie je obmedzená len na určitú oblasť. Byť schopný dobre myslieť a systematicky riešiť problémy, je prínosom pre každé povolanie.
- **Kritické myslenie je veľmi dôležité v novej znalostnej ekonomike.** Globálna znalostná ekonomika sa zakladá na informáciách a technológii. Človek musí byť schopný vysporiadať sa so zmenami rýchlo a efektívne. Nová ekonomika kladie čoraz väčšie nároky na flexibilné intelektuálne zručnosti, ako aj na schopnosť analyzovať informácie a zapájať rôznorodé zdroje poznania pri riešení problémov. Dobré kritické myslenie podporuje takúto schopnosť myslenia, a to je v rýchlo meniacom sa pracovnom prostredí veľmi dôležité.
- **Kritické myslenie zlepšuje jazykové a prezentačné zručnosti.** Jasné a systematické myslenie môže zlepšiť spôsob, akým vyjadrujeme naše myšlienky. Kritické myslenie zlepšuje schopnosť chápania aj pri štúdiu spôsobu analyzovania logickej štruktúry textov.
- **Kritické myslenie podporuje tvorivosť.** Prístupovať k problému kreatívne neznamená mať len nové nápady. Nové, vytvorené nápady musia byť aj prospešné a relevantné pre danú situáciu. Kritické

myslenie zohráva kľúčovú úlohu pri vyhodnocovaní nových nápadov, výbere tých najlepších a v ich prípadnej úprave.

- **Kritické myslenie je kľúčom k sebareflexii.** Aby sme žili zmysluplný život a adekvátne usporiadali naše životy, potrebujeme odôvodňovať naše hodnoty a rozhodnutia a uvažovať nad nimi. Kritické myslenie poskytuje nástroje pre tento proces sebahodnotenia.
- **Dobré kritické myslenie je základ vedy a demokracie.** Veda si vyžaduje kritické používanie dôvodov pri experimentoch a potvrdzovaní teórie. Správne fungovanie liberálnej demokracie si vyžaduje prítomnosť občanov, ktorí vedia kriticky uvažovať o spoločenských otázkach, prezentovať svoje názory o správnom riadení a prekonávať zaujatosť a predsudky.